

РОЗДІЛ 1 ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ ТА ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВО

УДК 342.51:323.15](437.6=214.58:477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.32.1>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ОФІСУ УПОВНОВАЖЕНОГО УРЯДУ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У СПРАВАХ РОМСЬКИХ ГРОМАД: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

SPECIFICS OF FUNCTIONING OF THE OFFICE OF THE PLENIPOTENTIARY OF THE GOVERNMENT OF THE SLOVAK REPUBLIC FOR ROMA COMMUNITIES: EXPERIENCE FOR UKRAINE

Габрин П.В.,
*аспірант кафедри політології і державного управління
Ужгородського національного університету*

Коч С.В.,
*доктор політичних наук,
професор кафедри політології
Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова*

Остапеч Ю.О.,
*доктор політичних наук,
професор кафедри політології і державного управління
Ужгородського національного університету*

У статті наведено основні статистичні дані щодо кількості ромського населення Словацької Республіки та України. Коротко охарактеризовані державні інституції захисту та представлення інтересів національних меншин та етнічних спільнот у Словаччині на прикладі Ради уряду Словацької Республіки з питань прав людини, національних меншин і гендерної рівності та Уповноваженого уряду Словацької Республіки з питань національних меншин.

Розглянуто питання організаційного становлення урядових інституцій Словацької Республіки, відповідальних за розробку та імплементацію урядових політик щодо ромської етнічної меншини, а саме посади Уповноваженого уряду Словацької Республіки у справах ромських громад та Офісу Уповноваженого уряду Словацької Республіки у справах ромських громад. Охарактеризовано головні етапи на шляху до формування сучасної політико-управлінської моделі функціонування Офісу Уповноваженого уряду Словацької Республіки у справах ромських громад впродовж 1995–2021 рр.

Розкрито правові засади діяльності урядового Уповноваженого та його Офісу, а саме їх завдання, організаційну структуру та форми співпраці з іншими органами державної влади та місцевого самоврядування, неурядовими організаціями. Наведені приклади практичної допомоги з боку Офісу Уповноваженого українським біженцями та шукачам притулку у ході російсько-української війни у 2022 р.

Коротко проаналізовано сучасну нормативно-правову базу України, зокрема Закони України «Про національні меншини (спільноти) України», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», розпорядження та постанови Кабінету Міністрів України, Указ Президента України, так звані «ромські» Стратегії на предмет правових засад, форм, механізмів включення/інтеграції ромської етнічної меншини та реалізації відповідних урядових практик.

Наведено досвід функціонування посади Урядового уповноваженого з питань етнонаціональної політики при Кабінеті Міністрів України впродовж 2014–2015 рр. Зазначено дві інституції в сучасній системі центральних органів державної влади України, які найбільш тісно займаються проблематикою ромської етнічної меншини, а саме – Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Розкрито питання їх діяльності, спрямованої на реалізацію державної етнополітики стосовно ромської етнічної меншини.

Ключові слова: етнополітика, ромська етнічна меншина, Словацька Республіка, Україна, державний орган влади, Уповноважений уряду Словацької Республіки у справах ромських громад, Офіс Уповноваженого уряду Словацької Республіки у справах ромських громад, Державна служба України з етнополітики та свободи совісті, Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, ромська Стратегія.

The article provides basic statistical data on the number of Roma population in the Slovak Republic and Ukraine. State institutions of protection and representation of interests of national minorities and ethnic communities in Slovakia is briefly described on the example of the Council of the Government of the Slovak Republic on Human Rights, National Minorities and Gender Equality and the Commissioner of the Government of the Slovak Republic on National Minorities.

The issue of the organizational formation of the government institutions of the Slovak Republic responsible for the development and implementation of government policies regarding the Roma ethnic minority, namely the positions of the Plenipotentiary of the Government of the Slovak Republic for Roma communities and the Office of the Plenipotentiary of the Government of the Slovak Republic for Roma communities, was considered. The main stages on the way to the formation of a modern political-management model of the functioning of the Office of the Plenipotentiary of the Government of the Slovak Republic for Roma communities during 1995–2021 are characterized.

The legal basis of the activities of the Government Plenipotentiary and his Office, namely their tasks, organizational structure and form of cooperation with other bodies of state power and local self-government, non-governmental organizations, are revealed. Examples of practical assistance provided by the Office of the Plenipotentiary for Ukrainian refugees and asylum seekers during the Russian-Ukrainian war in 2022 are given.

The modern legal framework of Ukraine is briefly analyzed, in particular the Laws of Ukraine «On National Minorities (Communities) of Ukraine», «On the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights», orders and resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Decree of the President of Ukraine, the so-called «Roma» Strategies on the subject of legal bases, forms, mechanisms of inclusion/integration of the Roma ethnic minority and the implementation of relevant government practices.

The experience of the position of the Government Commissioner for Ethnonational Policy at the Cabinet of Ministers of Ukraine during 2014–2015 is presented. Two institutions in the modern system of central state authorities of Ukraine that most closely deal with the issues of the Roma ethnic minority are noted, namely the State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience, Secretariat of the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for human rights. The issue of their activities aimed at the implementation of state ethnopolitics regarding the Roma ethnic minority is revealed.

Key words: ethnopolitics, Roma ethnic minority, Slovak Republic, Ukraine, state authority, Plenipotentiary of the Government of the Slovak Republic for Roma Communities, Office of the Plenipotentiary of the Government of the Slovak Republic for Roma Communities, State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience, Secretariat of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights, Roma Strategy.

Постановка проблеми. Словацька Республіка, як країна Центрально-Східної Європи та Вишеградської групи, в якій проживають представники багатьох етнічних меншин, у процесах євроінтеграції та демократичного транзиту виробила власну національну модель соціальної інтеграції та політичної репрезентації етнічних меншин [1, с. 88]. У даній системі вагоме місце відведене також забезпеченню прав і політичного представництва ромських громад.

Словацька Республіка та Україна практично синхронно здобули свої незалежності і почали формувати власні соціально-економічні та політичні моделі розвитку. Для України, яка й досі знаходиться на шляху вироблення оптимальної моделі етнонаціональної політики, сучасний словацький досвід щодо правозахисту, політичного та культурного розвитку громад із середовища етнічних меншин є таким, який потребує ґрунтовного наукового дослідження та вироблення рекомендацій щодо впровадження найбільш оптимальних положень в українську систему етнополітики. Адже в спільному словацько-українському ареалі Карпатського регіону проживають у тому числі угорці та роми, які становлять значну частину населення. Більше того, прикордонна соціально-демографічна, мовно-культурна структура ромського населення та поселень Закарпатської області України та східних регіонів Словаччини є дуже подібними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання політико-правових і соціальних аспек-

тів життєдіяльності ромської етнічної меншини Словацької Республіки вивчають такі зарубіжні науковці як: Е. Фрідман у рамках аналізу ідеї введення посади уповноваженого з питань ромської меншини та її практичної реалізації впродовж 1995–2005 рр. [2]; Т. Хрустік у контексті дослідження участі ромів у політичному житті Словаччини [3]; колектив авторів (Д. Клімовський, Т. Елінський, К. Матловічова, А. Мушинка) в контексті аналізу впровадження загальнодержавних, регіональних і локальних політик, спрямованих на подолання бідності у ромських поселеннях [4]; А. Мушинка у форматі різних методик підрахунку чисельності ромського населення Словаччини та підготовки «Атласів ромських громад» [5].

Серед останніх публікацій українських науковців, які звертають увагу на політико-правове та управлінське становище ромської етнічної меншини у Словацькій Республіці та Україні відзначимо наукові праці наступних: М. Зана в контексті політичної репрезентації та етнополітичного менеджменту словацьких ромів [1] та порівняльного аналізу політичного представництва міноритарних етнічних груп, у тому числі ромської, Словаччини та України [6]; М. Горвата у форматі порівняльного аналізу особливостей включення ромів у громадсько-політичне життя країн Центрально-Східної Європи [7] та словацького досвіду включення ромів у політичне життя [8]; М. Драпака в контексті правозахисту меншин, у т.ч. ромської, та управління різноманіттям у Словаччині [9], М. Токаря в аспектах аналізу

формування особливостей управлінської культури ромських громад Закарпатської області [10].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У цій науковій розвідці нами поставлене завдання здійснити спробу порівняльного аналізу становища ромської етнічної меншини Словацької Республіки та України в аспекті політико-управлінських моделей, спрямованих на вирішення проблем життєдіяльності ромських громад.

Виклад основного матеріалу. Ромська етнічна меншина у Словацькій Республіці за своєю чисельністю посідає друге місце серед етнічних громад країни, після угорської. Починаючи з 2000-х років у Словаччині були проведені три загальнонаціональні переписи ромського населення – у 2004, 2013 та 2019 роках, результати яких були опубліковані у форматі «Атласів ромських громад» (*Atlas rómskych komunit*). За методикою підрахунку останнього «Атласу ромських громад» 2019 р. ромів у Словацькій Республіці, які проживали у 220 етнічно однорідних поселеннях, офіційно нараховувалося 126 733 особи [5, с. 85]. Водночас, за іншою спеціальною методикою авторів того ж «Атласу ромських громад» в Словацькій Республіці було нараховано біля 400 тис. ромів або 8 % від загальної кількості населення країни [6, с. 133]. Як вказує етнополітолог М. Зан, ромська громада Словаччини розселена в країні дисперсно. Водночас найбільш компактні групи ромів зосереджені на теренах Східної Словаччини: райони Кошице, Спішська Нова Весь, Міхайловець, Требішов, Кежмарок, Прешов, Вранов-над-Топльоу, Рожнява, Сабінов, Бардейов [1, с. 89].

Говорячи про механізми захисту та представлення інтересів національних меншин та етнічних спільнот у Словаччині, експерт М. Драпак виділяє поміж центральних урядових органів такі як: 1) Рада уряду Словацької Республіки з питань прав людини, національних меншин і гендерної рівності; 2) Уповноважений уряду Словацької Республіки з питань національних меншин [9, с. 31–32]. Зокрема, до компетенції Уповноваженого уряду Словацької Республіки з питань національних меншин, яким нині є етнічний угорець Ласло Буковський (*László Bukovszky*), входить підтримка та розвиток прав національних меншин, які проживають в Словаччині і покращення їхнього становища. Допомогає Уповноваженому уряду Словацької Республіки з питань національних меншин створений ним же Апарат під назвою Комітет Словацької республіки з питань національних меншин та етнічних спільнот [9, с. 32].

Із початку 2000-х років у Словацькій Республіці були прийняті два базові стратегічні урядові документи, які стосувалися ромської етнічної меншини – це «Стратегія Словацької Республіки щодо

інтеграції ромів до 2020 року» (*Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020*) [11] від 2012 р. та «Стратегія рівності, інклюзії та участі ромів до 2030 року» (*Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie rómov do roku 2030*) [12] від 2019 р.

Цільне місце у структурі сучасного етнополітичного менеджменту Словацької Республіки в аспекті проблематики ромської етнічної меншини займає посада Уповноваженого уряду Словацької Республіки у справах ромських громад (*Splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity*) (далі – Уповноважений) та підпорядкований йому Офіс Уповноваженого уряду Словацької Республіки у справах ромських громад (*Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity*, скор. – *ÚSVRK*) (далі – Офіс Уповноваженого).

Починаючи з середини 1990-х років посада Уповноваженого та інститут Офісу Уповноваженого пройшли довгі еволюційні етапи на шляху вироблення кінцевої управлінської моделі їх діяльності та функціонування:

1) 1995 р. – призначення спеціального представника уряду Словацької Республіки для громадян, які потребували особливої допомоги; створення організаційного підрозділу на рівні урядового департаменту в організаційній структурі Міністерства праці, соціальних справ та сім'ї;

2) 1998–1999 рр. – після парламентських виборів листопада 1998 р. уряд Словаччини скасував посаду спеціального представника, натомість ввівши посаду Уповноваженого для вирішення проблем ромської меншини. Згодом було створено Управління Уповноваженого уряду Словацької Республіки з вирішення проблем ромської меншини, яке було включено до організаційної структури уряду Словацької Республіки;

3) 2001 р. – урядовим рішенням створений Офіс Уповноваженого уряду Словацької Республіки у справах ромських громад;

4) 2012 р. – Офіс Уповноваженого було включено до структури Міністерства внутрішніх справ [13];

5) 2021 р. – Офіс уповноваженого виведено зі структури Міністерства внутрішніх справ. Офіс Уповноваженого перетворений на окремий урядовий дорадчий орган з питань ромських громад у Словаччині [14].

Посаду Уповноваженого представляли: у 1999–2001 рр. – Вінсент Данігель (*Vincent Danihel*), у 2001–2007 рр. – Клара Оргованова (*Klára Orgovánová*), у 2007–2009 рр. – Аніта Ботошова (*Anita Botošová*), у 2009–2010 рр. – Людовіт Галбави (*Ludovít Galbavý*), у 2010–2012 рр. – Мірослав Поллак (*Miroslav Pollák*), у 2012–2016 рр. – Петер Поллак (*Peter Pollák*), у 2016–2020 рр. – Абель Равас (*Ábel Ravasz*), у 2020–2021 рр. – Андреа Бучкова (*Andrea Bučková*), з 2021 р. і до тепер – Ян Геро (*Ján Hero*) [15].

У Словацькій Республіці Офіс Уповноваженого також забезпечує свою діяльність через роботу своїх філіалів («регіональних офісів») по всіх країні у таких містах як: Банська Бистриця, Гуменне, Кежмарок, Кошице, Міхайловець, Нітра, Пряшів, Римавська Сobotа, Спішська Нова Весь та Свидник [13].

Уповноважений у своїй діяльності керується відповідним Статутом (в редакції постанови Уряду Словацької Республіки №. 60 від 27 січня 2021 р.). Розділ 3.1. Статуту так визначає статус Уповноваженого: «Уповноважений як дорадчий орган уряду з питань ромських громад у Словацькій Республіці виконує завдання, спрямовані на вирішення справ ромських громад і здійснює системні заходи щодо покращення їх становища та інтеграції в суспільство, зокрема у сфері створення, реалізації та координації більш ефективної політики та впровадження системної політики, здійснює заходи, спрямовані на запобігання соціальному відчуженню ромських громад та їх підтримку щодо інтеграції в суспільство» [16, s. 1].

Згідно Статуту, Уповноважений в межах своїх повноважень виконує, зокрема, такі основні завдання:

- пропонує та реалізує заходи у взаємодії з центральними органами державного управління, органами місцевого самоврядування, органами територіального самоврядування та громадськими організаціями;

- консультує уряд, Прем'єр-міністра Словацької Республіки та членів уряду;

- координує використання коштів фондів Європейського Союзу, призначених для інтеграції ромів, їх соціальної інтеграції, зменшення та запобігання бідності, соціального відчуження, інтеграції у ринки праці, соціального захисту, захисту сімей, підвищення рівня життя, освіти, житлових умов, рівного ставлення та правозахисту;

- у співпраці із зацікавленими установами та компетентними органами готує, призначає, координує, контролює та оцінює програми щодо покращення становища ромських громад у суспільстві;

- коментує концепції, розроблені органами державного управління, територіальними органами, муніципалітетами та іншими зацікавленими установами, які мають відношення до вирішення питань ромських громад;

- бере участь у виконанні завдань, що закладені у загальнодержавних програмах реформ у відповідному році стосовно сфери інтеграції ромів [16, s. 3].

Організаційна структура Офісу Уповноваженого складається з наступних підрозділів:

1. *Канцелярія Уповноваженого.* До її завдань, зокрема, входять: забезпечення професійної роботи та розпорядок дня Уповноваженого та Офісу Уповноваженого; ведення графіку робочих

зустрічей Уповноваженого; прийом та обробка документів, оформлення кореспонденції; підтримання зв'язків з громадськістю у межах компетенції Уповноваженого; забезпечення комунікації Уповноваженого із масмедіа; координація співпраці з неурядовими організаціями, активістами, релігійними інституціями та іншими суб'єктами, які працюють у середовищі ромських громад, або діяльність яких спрямована на підтримку ромських громад; забезпечення порядку денного, пов'язаного з субвенцією з державного бюджету на підтримку соціальних і культурних потреб, вирішення проблемних питань ромських громад Словаччини.

2. *Відділ концепцій та аналізу.* До його завдань, зокрема, входять: участь у підготовці програм щодо ромських громад, відповідальність за підготовку програм реалізації пріоритетних політик і цілей Стратегії Словацької Республіки щодо інтеграції ромів та «ромських» стратегії Європейського Союзу; надання професійних, аналітичних і консультативних послуг для Уповноваженого та його дорадчих органів; підготовка, координація, контроль та оцінка програм, спрямованих на покращення становища представників ромських громад у суспільстві; підготовка висновків щодо концепцій, розроблених органами державної адміністрації, органами територіального самоврядування та іншими зацікавленими установами, які стосуються вирішення справ ромських громад; забезпечення співпраці з іншими державними органами та державними установами, діяльність яких є актуальною для ромських громад; моніторинг і перевірка у взаємодії з центральними органами державної адміністрації, органами місцевої державної адміністрації, органами територіального самоврядування та громадськими організаціями прийнятих та здійснених заходів, спрямованих на покращення становища ромських громад.

3. *Відділ реалізації проєктів.* Цей відділ здійснює таку діяльність: забезпечує виконання завдань Уповноваженого щодо підготовки та реалізації програм, що фінансуються з фондів Європейського Союзу, наданих Словацькій Республіці та спрямованих на інтеграцію ромів для досягнення цілей Стратегії Словацької Республіки щодо інтеграції ромів; забезпечує управління та координацію реалізації окремих національних проєктів, пов'язаних із ромськими громадами; у співпраці з відділом європейських програм Міністерства внутрішніх справ Словацької Республіки, як посередницький орган, забезпечує постійну оцінку та співпрацю щодо кінцевої оцінки програм, спрямованих на інтеграцію маргіналізованих ромських громад.

4. *Відділ регіональної координації.* Даний відділ у межах своїх повноважень: забезпечує професійну співпрацю та координацію на місцевому

рівні з органами місцевої державної адміністрації, органами самоврядування, шкільними закладами, неурядовими організаціями, юридичними та фізичними особами у сфері програм та політики, спрямованих на покращення становища членів ромських громад в суспільстві; опрацьовує пропозиції, звернення та подання від юридичних та фізичних осіб, які спрямовані на покращення становища представників ромської громади в суспільстві; збирає та опрацьовує статистичні дані про умови життя ромських громад у містах, аналізує передову практику покращення становища ромських громад у суспільстві, пропонує їх узагальнення в програмах і політиках на регіональному та національному рівнях, координує обмін цими знаннями [15].

Із березня 2022 р., фактично з початку російсько-української війни, Офіс Уповноваженого активно зайнявся наданням допомоги біженцям та шукачам притулку з України, а представники Офісу Уповноваженого брали участь у засіданнях словацького Кризового штабу, надаючи допомогу українським ромам. Також Офіс Уповноваженого організував моніторингові патрулі з метою надання екстренної допомоги на прикордонних переходах в Ублі, Великих Селменцях та Вишньому Немецкому [17].

Надалі Офіс Уповноваженого проявив зацікавленість у налагодженні співпраці та координації роботи щодо надання гуманітарної допомоги для громадян України з числа ромських внутрішньо переміщених осіб та шукачів притулку закордоном. Так, упродовж травня-червня 2022 р. відбулись кілька зустрічей офіційної делегації Словацької Республіки, до складу якої ввійшли і представники Офісу Уповноваженого на чолі з Яном Геро, з керівництвом Закарпатської обласної військової адміністрації та ромськими громадськими лідерами Ужгорода та області. Як вказував Ян Геро, предметом переговорів було «досягнення домовленості про надання гуманітарної допомоги людям із вразливих груп, які стикаються з крайньою бідністю та злиднями через триваючу війну» [18]. Однак, з певних суб'єктивних причин, далі розмов про налагодження міждержавної співпраці у напрямку допомоги ромським громадам, справа не дійшла.

Ромська етнічна меншина в Україні вважається найбільш маргіналізованою, стигматизованою й соціально незахищеною етнічною меншиною, яка потребує окремих державних практик щодо ефективного включення/інтеграції у загальні суспільні процеси. Однією з базових проблем є відсутність по сьогоднішній день достовірних статистичних даних щодо чисельності та соціально-демографічної структури ромських громад в Україні. Складність підрахунку чисельності ромів значно зросла у ході російської військової агресії проти України

2022 р., коли ромські громади, переважно з південних та східних областей, вимушені масового мігрувати в інші регіони та закордон. У прийнятій у 2021 р. «Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року» наводяться такі загальні статистичні дані: «За результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 року (станом на 5 грудня 2001 р.) в Україні мешкали 47 587 ромів. Разом з тим за неофіційними оцінками міжнародних організацій і громадських об'єднань, а також відповідно до звіту Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (четвертий цикл моніторингу від 8 грудня 2011 р.) чисельність ромської національної меншини в Україні може становити від 200 тис. до 400 тис. осіб» [19].

Державна етнополітика України, не в останню чергу через вимоги міжнародних інституцій та ромських неурядових організацій, почала звертати посилену увагу на ромську етнічну меншину тільки з початку 2010-х років. Так, першим рамковим державним документом щодо ромів стала «Стратегія захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року» (далі – Стратегія–2020), затверджена Указом Президента України 8 квітня 2013 р. [20]. Стратегія–2020 акцентувала увагу, зокрема, на проблемах правозахисту, соціального захисту, зайнятості, освіти, охорони здоров'я, житлово-побутових умов, культурних потребах ромів. По суті, про питання залучення ромів до органів державного управління, представництва у виборних органах влади, розробки ефективної моделі вирішення питань ромських громад через створення окремого органу/посади/секретаріату у системі органів центральної виконавчої влади у Стратегії–2020 не йшлося. Проблематика ромської етнічної меншини в Україні з прийняттям «ромської» Стратегії–2020 і далі розглядалася в загальному контексті питань національних меншин та корінних народів.

Так, у 2014 р. Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) своєю постановою затвердив «Положення про Урядового уповноваженого з питань етнонаціональної політики», на якого було покладено повноваження щодо забезпечення взаємодії КМУ з органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства з метою забезпечення захисту прав національних меншин і корінних народів, збереження міжнаціональної єдності та злагоди в українському суспільстві. Посаду Урядового уповноваженого було прирівняно до посади заступника міністра [21].

В уряді тодішнього Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка на посаду Урядового уповноваженого було призначено Геннадія Друзенка [22]. Проблемами ромських громад та шляхами їх

вирішення Г. Друзенко також активно цікавився, зокрема приймав участь у круглих столах, експертних зібраннях, зустрічався з ромськими громадськими лідерами, у тому числі в Закарпатській області.

Однак, практична робота Урядового уповноваженого, через суб'єктивні чинники та недосконалу управлінську модель, показала свою неефективність. Зі слів самого Г. Друзенка «...урядовий уповноважений майже не має інструментів впливу на ухвалення політичних рішень. Це при тому, що створення моєї посади викликало багато очікувань у представників національних спільнот. Але згодом стало зрозуміло, що фінансово-ресурсні питання від мене не залежать, ухвалення правових актів чи вплив на них неможливий – я не маю права розробляти проекти нормативно-правових актів та вносити їх на розгляд Кабміну, ба більше розроблені міністерствами проекти навіть не надходять до мене навіть на погодження чи візування» [23]. Вже 23 квітня 2015 р. посаду Урядового уповноваженого було ліквідовано [24].

Інститутами в сучасній системі центральних органів державної влади України, які найбільш тісно займаються проблематикою ромської етнічної меншини є Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (далі – ДЕСС) та Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Секретаріат).

Активізація діяльності вказаних органів державної влади співпала з прийняттям нового державного рамкового документу щодо ромської етнічної меншини в Україні під назвою «Стратегія сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року» (далі – Стратегія–2030), яка була схвалена розпорядженням КМУ 28 липня 2021 р. [19]. Як і в попередній Стратегії–2020, у новій Стратегії–2030, на жаль, теж не знаходимо положень про доцільність залучення ромів до органів державного управління, сприяння у представництві у виборних органах влади, про наміри розробки ефективної моделі вирішення питань ромських громад, зокрема через створення окремого органу/посади/секретаріату у системі органів центральної виконавчої влади України.

Вже в умовах широкомасштабного вторгнення Росії в Україну, окремим розпорядженням КМУ у квітні 2022 р. була створена Міжвідомча робоча група з питань координації виконання Стратегії–2030. Статус Міжвідомчої робочої групи був визначений як тимчасовий консультативно-дорадчий орган КМУ (при організаційному та інформаційному забезпеченні з боку ДЕСС). Серед окреслених завдань Міжвідомчої робочої групи можна виокремити такі як «підготовка пропозицій щодо виконання Стратегії; визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що

виникають під час виконання Стратегії», «підготовка пропозицій щодо підвищення ефективності діяльності органів виконавчої влади з виконання Стратегії» та «підготовка пропозицій щодо удосконалення законодавства з питань забезпечення реалізації прав осіб, які належать до ромської національної меншини» [25]. Припускаємо, що Міжвідомча робоча група може стати одним із майданчиків для дискусій та експертних обговорень питання інкорпорації кращого міжнародного досвіду (у нашому випадку Словацької Республіки) щодо доцільності створення та функціонування спеціалізованого інституту у системі центральних органів виконавчої влади України, який би відповідав за ромські громади та реалізацію Стратегії–2030.

ДЕСС була юридично створена у березні 2020 р. «як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури та інформаційної політики і який реалізує державну політику у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин в Україні» [26]. У структурі Апарату ДЕСС питання ромської етнічної меншини координує відділ співпраці з етнічними спільнотами.

Завдання пошуку шляхів практичної реалізації положень Стратегії–2030 у рамках діяльності ДЕСС покладені на тематичні групи, що об'єднали експертів та громадських активістів з метою пошуку оптимальних рішень для планування реалізації Стратегії–2030 та її моніторингу. Загалом було сформовано вісім тематичних груп, зокрема з питань освіти, охорони здоров'я, правозахисту та протидії дискримінації, культури, соціального захисту [27]. Однак, через військову агресію Росії проти України, активна робота в тематичних групах тимчасово призупинена.

Другим владним органом, який тісно займається питаннями ромської етнічної меншини є інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Для належного забезпечення діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини створений та функціонує Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини як юридична особа та постійно діючий орган [28].

Структура Секретаріату складається з відповідних департаментів, управлінь та відділів. У серпні 2022 р. в структурі Секретаріату було створено відділ прав національних меншин, корінних народів та релігійних поглядів при Департаменті моніторингу додержання рівних прав і свобод, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів. Відділ очолив Володимир Кондур – відо-

мий ромський громадський діяч, колишній голова ГО «Правозахисний ромський Центр» (м. Одеса), голова Коаліції ромських громадських організацій «Стратегія 2020», призначений також заступником директора Департаменту. Зокрема, одним із теперішніх завдань В. Кондура є «постійний моніторинг додержання прав і свобод представників ромської національної меншини в умовах воєнного стану» [29].

Працівники Департаменту моніторингу додержання рівних прав і свобод, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів Секретаріату безпосередньо займаються питаннями додержання прав національних меншин в Україні, зокрема ромів. Так, у грудні 2022 р. представники Секретаріату взяли участь у міжнародній зустрічі – Форумі ромських жінок України «Голос ромських жінок під час війни», організованому Міжнародною благодійною організацією «Ромський жіночий Фонд «Чіріклі» у Варшаві [30].

У прийнятому в кінці 2022 р. Законі України «Про національні меншини (спільноти) України» питання вирішення проблем ромської етнічної меншини з боку органів центральної виконавчої влади, по суті, не актуалізовано [31].

Із огляду на вже існуюче законодавство у сфері етнополітики України, зокрема Законів України «Про національні меншини (спільноти) України» та «Про корінні народи України» [32], ДЕСС у січні 2023 р. представила на громадське обговорення Концепцію державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті», розраховану на реалізацію впродовж 2024–2034 рр. Аналізуючи зміст Концепції програми, зауважимо, що ромська етнічна меншина в ній не згадується та не виокремлюється.

Поряд з цим Концепція програми визначає, що «сфера етнополітики об'єктивно складна й вимагає фахової спеціалізації для адекватного розуміння її процесів, потреб і ризиків, а також її міжнародних нормативно-правових стандартів, а отже, нереалістично очікувати, що профільні фахівці будуть наявні в усіх територіальних громадах, де потрібне прийняття рішень з питань, що стосуються національних меншин (спільнот) і корінних народів» [33, с. 7]. Цю тезу можна розглядати в контексті проблематики ромської етнічної меншини в Україні, як розуміння того, що формат і доцільність створення спеціалізованого державного центрального органу виконавчої влади (наприклад, у формі секретаріату/канцелярії/офісу), який би повністю займався питаннями ромських громад, корелюється з міжнародним досвідом і може бути предметом для обговорення в майбутньому.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Структура етнополітичного менеджменту Словацької Республіки характеризується, на законодавчому рівні, чіткою та демократичною нормативно-правовою базою, направленою на захист етнічних меншин, у тому числі ромської. Значну роль на цьому рівні відіграє Комітет Національної Ради з прав людини та національних меншин, куди входять і представники від ромських громад. Імплементацию нормативно-правової бази у сфері етнополітики Словаччини здійснюють, в першу чергу, такі інституції виконавчої влади як Рада уряду з прав людини, національних меншин та гендерної рівності, Уповноважений представник уряду в справах національних меншин, Уповноважений та Офіс Уповноваженого.

Сучасна політико-управлінська модель діяльності урядового інституту Офісу Уповноваженого та посади Уповноваженого у Словацькій Республіці пройшла довгий шлях свого становлення та пошуку оптимальної форми функціонування. Загалом, цей процес розтягнувся аж на двадцять шість років (з 1995 по 2021 роки). До найбільших практичних досягнень у діяльності Уповноваженого та Офісу Уповноваженого можна віднести: 1) участь у підготовці та виданні трьох «Атласів ромських громад»; 2) участь у реалізації програмних положень «Декади ромського включення» 2005–2015 рр.; 3) активна участь у розробці двох рамкових урядових «ромських» Стратегій та моніторинг стану їх виконання; 4) розробка та реалізація проєктів регіональних ромських платформ, зокрема спрямованих на посилення роботи з ромською молоддю.

На сьогодні в Україні можна виокремити два органи державної влади, які займаються впровадженням практик включення/інтеграції ромів у суспільні процеси, імплементації законодавчих положень у сфері етнополітики щодо захисту ромських громад, розробками та обговоренням підходів та механізмів по захисту ромської етнічної меншини (Державна служба України з етнополітики та свободи совісті та Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини).

Зауважимо, що наразі в Україні питання щодо виокремлення або створення окремого органу виконавчої влади, який би займався виключно питаннями ромської етнічної меншини та практичної реалізації державної ромської «Стратегії 2030» не обговорюється. Припускаємо, що воно й не з'явиться на порядку денному в найближчій перспективі з огляду на сучасні реалії безкомпромісної російсько-української війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зан М.П. Інституційні механізми етнополітики та політична репрезентація етнічних меншин Словацької Республіки. *Політикус*. 2019. Випуск 1. С. 88–96.
2. Friedman E. The Slovak Government Plenipotentiary for Romani Communities: From Form to Substance? URL: https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/7809f352-ab51-4863-9b9f-df7105d17dee/friedman_2005.pdf (дата звернення: 13.01.2023).
3. Hrustič T. Participatívny výskum politickej angažovanosti Rómov na Slovensku. *Romano džaniben. Časopis romistických štúdií*. 2018. № 2 (25 ročník). S. 15–38.
4. Klimovský D., Elinský T., Matlovičová K., Mušinka A. Roma settlements and poverty in Slovakia: Different policy approaches of the state, local governments, and NGOs. *Anthropological notebooks*. 2016. Vol. 22. Iss. 1. P. 23–42.
5. Mušinka A. Metodika troch atlasov rómskych komunít na Slovensku a politické zastúpenie rómov v mestách a obciach Prešovského samosprávneho kraja. *Annales Scientia Politica*. 2019. Vol. 8. № 2. S. 79–89.
6. Зан М.П. Порівняльний аналіз політичного представництва міноритарних етнічних груп Словацької Республіки та України (за результатами експертного опитування). *Політикус*. 2021. Вип. 2. С. 132–140.
7. Горват М. Особливості включення ромів у громадсько-політичне життя країн Центрально-Східної Європи (на прикладі Румунії, Угорщини та Словацької Республіки). *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 24. С. 141–150.
8. Горват М. Словацький досвід включення ромів у політичне життя суспільства: уроки для України. *Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів та забезпечення прав національних меншин. Матеріали II міжнародної наукової конференції*. Ужгород, 2019. С. 60–64.
9. Драпак М. Система захисту прав меншин та управління різноманітням у Словаччині. *Етнополітика Румунії, Словаччини, Швеції та Хорватії: аналіз законодавства та практики*. С. 14–34. Дата оновлення: 06.12.2021. URL: http://prismua.org/wp-content/uploads/2022/01/Ethno_.pdf (дата звернення: 15.01.2023).
10. Габрин П.В., Токар М.Ю. Деякі аспекти формування особливостей управлінської культури у Ромів: на прикладі Закарпатської області України. *Ефективність державного управління: збірник наукових праць*. Львів: НЛТУ України, 2022. № 3 (72). С. 9–14. Дата оновлення: 21.01.2023. URL: <https://epa.nltu.edu.ua/Archive/72/507201.pdf> (дата звернення: 24.01.2023).
11. Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020. 79 s. *Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity*. URL: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1114/strategia_2020.pdf?csrt=5973037787220376376 (дата звернення: 15.01.2023).
12. Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie rómov do roku 2030. 60 s. *Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity*. URL: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1135/strategia_rovnosti-inkluzie_a_participacie_romov_do_roku_2030.pdf?csrt=5973037787220376376 (дата звернення: 15.01.2023).
13. Splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity / Úrad. *Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky*. URL: https://www.minv.sk/?ulohy_usvrk (дата звернення: 03.01.2023).
14. Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity prechádza z ministerstva vnútra pod úrad vlády. *SITA. Slovenská tlačová agentúra a.s.* Дата оновлення: 27.05.2021. URL: <https://www.webnoviny.sk/urad-splnomocnenca-vlady-pre-romske-komunity-prechadza-z-ministerstva-vnutra-pod-urad-vlady/> (дата звернення: 10.01.2023).
15. Úrad splnomocnenca. *Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity*. URL: <https://romovia.vlada.gov.sk/urad/?csrt=2521443660355439184> (дата звернення: 15.01.2023).
16. Štatút Splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity (schválený uznesením vlády Slovenskej republiky č. 759 z 2. decembra 2020, v znení uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 60 z 27. januára 2021). 6 s. *Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity*. URL: https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1135/statut_splnomocnenca_uplne_znenie_na_web.pdf?csrt=5973037787220376376 (дата звернення: 15.01.2023).
17. Ryšavý Z. Slovak Govt Plenipotentiary for Romani Communities joins aid effort for refugees from Ukraine, monitoring patrols will make sure Romani refugees are assisted too. *Romea.cz*. Дата оновлення: 10.03.2022. URL: <https://romea.cz/en/news/world/slovak-govt-plenipotentiary-for-romani-communities-joins-aid-effort-for-refugees-from-ukraine-monitoring-patrols-will-make> (дата звернення: 11.01.2023).
18. Гуманітарна допомога закарпатським ромам від Словаччини. *Інформаційно-аналітичне агентство RomaUA*. Дата оновлення: 12.05.2022. URL: <https://www.roma.ua/news/ukraine/1652387591764> (дата звернення: 12.01.2023).
19. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року» від 28 липня 2021 р., № 866-р, м. Київ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. Дата оновлення: 28.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.01.2023).

20. Указ Президента України «Про Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року». м. Київ, 8 квітня 2013 року, № 201/2013. *Верховна Рада України. Законодавство України*. Дата оновлення: 13.04.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/201/2013> (дата звернення: 30.12.2022).
21. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Урядового уповноваженого з питань етнопонаціональної політики» від 4 червня 2014 р., № 164, м. Київ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. Дата оновлення: 23.04.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.01.2023).
22. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про призначення Друзенка Г.В. Урядовим уповноваженим з питань етнопонаціональної політики» від 18 червня 2014 р., № 567-р, м. Київ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. Дата оновлення: 18.06.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/567-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.01.2023).
23. Геннадій Друзенко: Це – уряд гомеопатів, а потрібна команда хірургів. *Главком*. Дата оновлення: 08.09.2014. URL: <https://glavcom.ua/interviews/126238-gennadij-druzenko-tse-%E2%80%93-urjad-gomeopativ-a-potribna-komanda-hirurgiv.html> (дата звернення: 05.01.2023).
24. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Секретаріату Кабінету Міністрів України» від 15 квітня 2015 р., № 213, м. Київ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. Дата оновлення: 31.08.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.01.2023).
25. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань координації виконання Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року» від 19 квітня 2022 р., № 468, м. Київ. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. Дата оновлення: 19.04.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennya-mizhvidomchoyi-robochoyi-grupi-z-pitan-koordinaciyi-vikonannya-strategiyi-spriannya-realizaciyi-prav-i-mozhливостей-osib-yaki-nalezhat-do-romskoyi-nacionalnoyi-468> (дата звернення: 05.01.2023).
26. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної служби України з етнополітики та свободи совісті» від 12 червня 2019 р., № 503, м. Київ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. Дата оновлення: 12.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.01.2023).
27. Тематичні групи Ромської стратегії 2030. *Державна служба з етнополітики та свободи совісті*. URL: <https://dess.gov.ua/tematychni-hrupy-romskoi-stratehii-2030/> (дата звернення: 12.01.2023).
28. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». м. Київ, 23 грудня 1997 року, № 776/97-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. Дата оновлення: 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.01.2023).
29. Моніторинговий візит до місця компактного поселення ромів у с. Корсунці Красносільської сільської територіальної громади Одеської області. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*. Дата оновлення: 08.11.2022. URL: https://ombudsman.gov.ua/uk/news_details/monitoringovij-vizit-do-miscya-kompaktnogo-poselennya-romiv-u-s-korsunci-krasnosilskoyi-silskoyi-teritorialnoyi-gromadi-odeskoyi-oblasti (дата звернення: 03.01.2023).
30. Представники Офісу Омбудсмана взяли участь у Форумі ромських жінок України «Голос ромських жінок під час війни» у Варшаві. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*. Дата оновлення: 29.12.2022. URL: https://ombudsman.gov.ua/uk/news_details/predstavniki-ofisu-ombudsmana-vzyali-uchast-u-forumi-romskih-zhinok-ukrayini-golos-romskih-zhinok-pid-chas-vijni-u-varshavi (дата звернення: 10.01.2023).
31. Закон України «Про національні меншини (спільноти) України». м. Київ, 13 грудня 2022 року, № 2827-ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. Дата оновлення: 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (дата звернення: 05.01.2023).
32. Закон України «Про корінні народи України». м. Київ, 1 липня 2021 року, № 1616-ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. Дата оновлення: 23.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text> (дата звернення: 05.01.2023).
33. Концепція Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року. 11 с. *Державна служба України з етнополітики та свободи совісті*. Дата оновлення: 23.01.2022. URL: <https://dess.gov.ua/unity-in-diversity-program-concept-2034/> (дата звернення: 24.01.2023).